

Мащенко М.А.

*Д.е.н., доцент, завідувач кафедри економічної теорії та економічної політики
Харківського національного економічного університету ім. С. Кузнеця,
м. Харків, Україна*

СОЦІО-ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АНТИКРИЗОВОЇ СИСТЕМИ ГОСПОДАРЮВАННЯ

В умовах ринкової економіки більшість підприємств відносно самостійно приймають економічні рішення і несуть відповідальність за результати їхньої реалізації. Бувають випадки, коли необхідно періодично в діяльності кожного підприємства вживати заходів щодо запобігання виникненню кризових подій або усунення вже наявних кризових симптомів. Ці заходи в сучасній економіці відносять до системи антикризового управління.

В цих умовах необхідною є оцінка соціо-еколоого-економічної безпеки промислових підприємств.

Досліджено взаємозв'язок економічної безпеки та інвайронментальної економіки, теоретично обґрунтовано сутність економічної категорії «інвайронментальна безпека» Мащенко М.А. [1]. Визначення пріоритетів інвайронментальної безпеки України та особливості реалізації інвайронментальної безпеки України мають місце у дослідженнях [2, 3].

Інвайронментальна безпека – це стан захищеності економіки та навколишнього середовища, який дозволяє зберігати стійкість до внутрішніх і зовнішніх загроз, здатний до вирішення проблем збалансованого розвитку економіки й поліпшення стану навколишнього середовища та сприяє розробці й реалізації національних концепцій екологічно стійкого розвитку й механізму його забезпечення [2, с. 55].

Комплексний показник інвайронментальної безпеки промислового підприємства запропоновано визначати за допомогою інтегрального показника, який розраховано за середньо геометричною величиною від інтегральних показників комплексної оцінки його економічної, екологічної та соціальної складових за формулою [4, 5, 6]:

$$P_{\text{ІБІП}} = \sqrt[3]{\text{ІП}_{\text{Екон}} * \text{ІП}_{\text{Екол}} * \text{ІП}_{\text{Соц}}}, \quad (1)$$

де $P_{\text{ІБІП}}$ – рівень інвайронментальної безпеки промислового підприємства;

$\text{ІП}_{\text{Екон}}$ – комплексний показник оцінки економічної складової;

$\text{ІП}_{\text{Екол}}$ – комплексний показник оцінки екологічної складової;

$\text{ІП}_{\text{Соц}}$ – комплексний показник оцінки соціальної складової.

I. Комплексний показник оцінки економічної складової. До показників, що є складовими комплексного показника оцінки економічної складової, відносяться коефіцієнт фондівддачі основних засобів, коефіцієнт матеріалівддачі, коефіцієнт продуктивності праці, коефіцієнт рентабельності виробництва.

1. Коефіцієнт фондівддачі основних засобів. Показник ділової активності підприємства, який відображає ефективність використання його основних засобів. Значення показника дозволяє оцінити, скільки вироблено продукції чи надано послуг на кожну гривню фінансових ресурсів, вкладених в основні засоби.

Коефіцієнт немає нормативного значення, а ефективність використання основних засобів визначається його підвищенням в динаміці;

2. Коефіцієнт матеріалівддачі. Показник ефективності використання матеріально-сировинних ресурсів підприємства, який показує обсяг доходу у грошовому вираженні, який отримано з однієї гривні використаних у виробництві ресурсів.

Про підвищення ефективності використання матеріальних ресурсів

підприємства свідчить зростання матеріаловіддачі в динаміці, що дозволяє говорити про зменшення витрат матеріалів, палива, електроенергії тощо у фізичних одиницях;

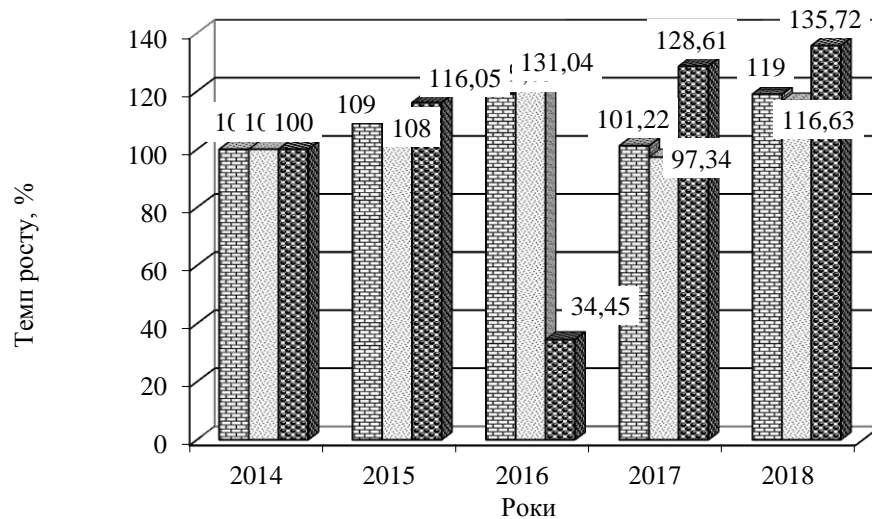
3. Коефіцієнт продуктивності праці. Показник, який характеризує ефективність використання персоналу підприємства шляхом оцінки здатності кожного окремого показника випускати певну кількість продукції протягом визначеного періоду часу. Ефективність використання персоналу підприємства визначається підвищенням продуктивності праці в динаміці, що свідчить про позитивні тенденції змін результатів господарсько-фінансової діяльності підприємства:

- зміцнення позицій на ринку;
- підвищення ефективності використання наявних ресурсів;
- підвищення ефективності використання виробничих потужностей;
- підвищення обсягів виробництва та реалізації продукції;
- зростання рентабельності господарської діяльності;
- зниження собівартості продукції, що виробляється;

4. Коефіцієнт рентабельності виробництва. Показник, який характеризує економічну ефективність виробничої діяльності підприємства, а саме рівень відшкодування витрат на виробництво й отриманого прибутку за рахунок грошової виручки від реалізації продукції.

В процесі дослідження було визначено рівень інвайронментальної безпеки філії «Панютинського вагоноремонтного заводу» ПАТ «Укрзалізниця», філії «Стрийського вагоноремонтного заводу» ПАТ «Укрзалізниця» та філії «Дарницького вагоноремонтного заводу» ПАТ «Укрзалізниця».

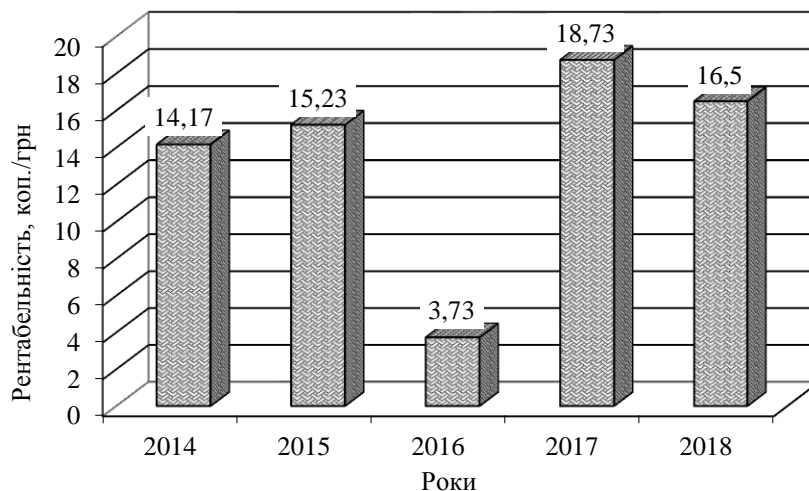
Динаміка основних економічних показників господарської діяльності філії «Панютинський вагоноремонтний завод» ПАТ «Укрзалізниця» висвітлено на рис. 1-2.

■ Обсяг реалізованої продукції ■ Повна собівартість продукції ■ Прибуток від реалізації продукції

Рис. 1. Динаміка основних економічних показників господарської діяльності філії «Панютинський вагоноремонтний завод» ПАТ «Укрзалізниця», у %-х

Таким чином, за період 2014-2018 років у господарській діяльності філії «Панютинський вагоноремонтний завод» ПАТ «Укрзалізниця» були виявлені наступні зміни: загальний обсяг товарної продукції виріс на 26569 тис. грн або 53,19%; обсяг реалізованої продукції збільшився на 5274 тис. грн або 19,0%; обсяг витрат на виробництво та реалізацію продукції виріс на 4043 тис. грн або 16,63%.

■ Рентабельність...

Рис. 2. Динаміка рентабельності продукції філії «Панютинський вагоноремонтний завод» ПАТ «Укрзалізниця», у % до 2014 року

У відповідності до запропонованої методики визначення рівня інвайронментальної безпеки промислових підприємств було виконано розрахунки відповідного інтегрального показника й оцінено поточний стан забезпечення інвайронментальної безпеки на підприємстві, а саме визначено: комплексний показник оцінки економічної складової; комплексний показник оцінки екологічної складової; комплексний показник оцінки соціальної складової; інтегральний показник оцінки рівня інвайронментальної безпеки підприємства (рис. 3).

У відповідності до розробленої шкали порогових значень інтегрального показника оцінки рівня інвайронментальної безпеки поточний рівень забезпечення інвайронментальної безпеки філії «Панютинський вагоноремонтний завод» ПАТ «Укрзалізниця» знаходиться на найнижчому рівні: підходи щодо управління інвайронментальною безпекою на підприємстві мають формальний характер (керівництво підприємства не приділяє достатньої уваги питанням забезпечення інвайронментальної безпеки).

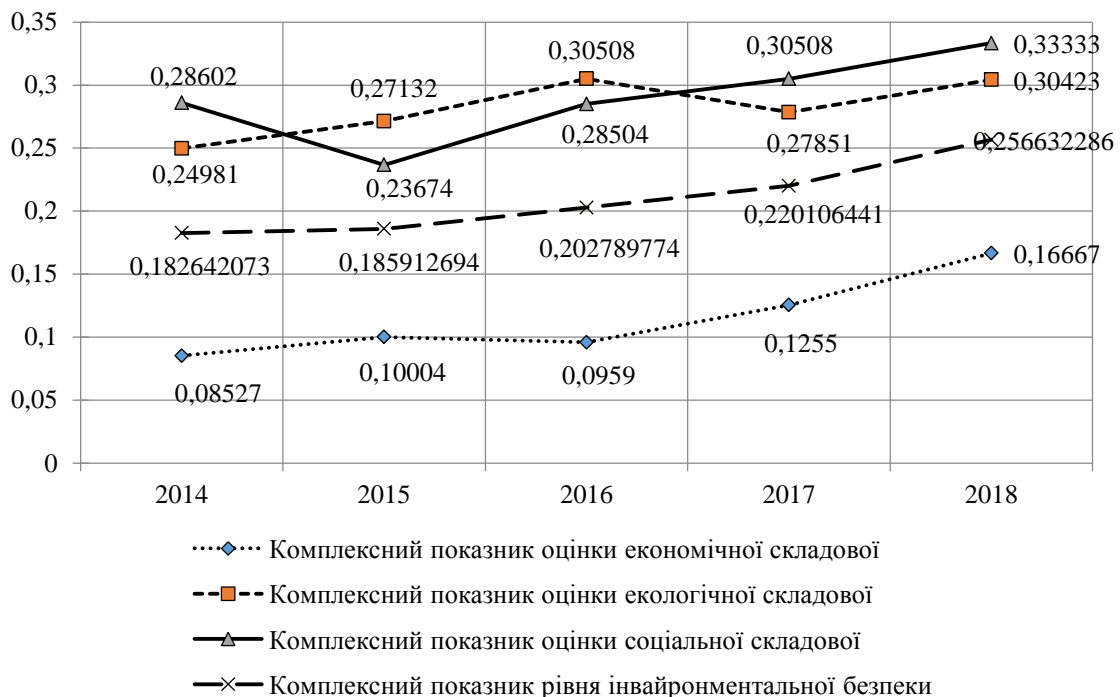

Рис. 3. Графічна інтерпретація оцінки рівня інвайронментальної безпеки філії «Панютинський вагоноремонтний завод» ПАТ «Укрзалізниця»

Динаміку основних економічних показників господарської діяльності філії «Стрийський вагоноремонтний завод» ПАТ «Укрзалізниця», у %-х висвітлено на рис. 4-5.

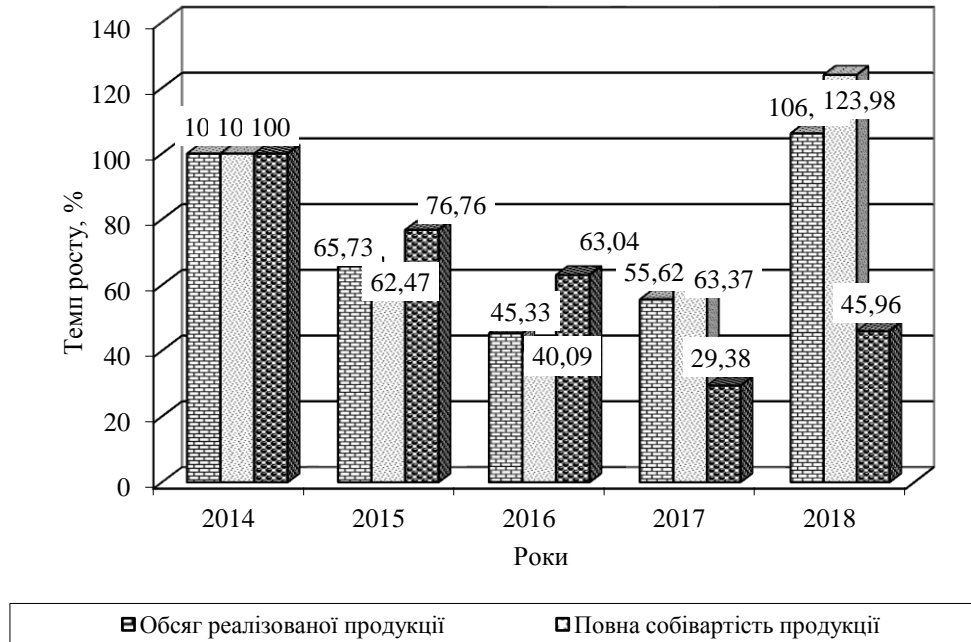

Рис. 4. Динаміка основних економічних показників господарської діяльності філії «Стрийський вагоноремонтний завод» ПАТ «Укрзалізниця», у %-х

За результатами аналізу економічних показників господарської діяльності філії «Стрийський вагоноремонтний завод» ПАТ «Укрзалізниця» у 2014-2018 роках виявлено наступні зміни:

- обсяг товарної продукції виріс на 13093 тис. грн або 77,93%;
- обсяг реалізованої продукції збільшився на 1300 тис. грн або 6,18%;
- повна собівартість реалізованої продукції зросла на 3895 тис. грн або 23,98%.

Випереджаючі темпи росту обсягу витрат на виробництво продукції у порівнянні з темпами росту обсягу реалізованої продукції обумовили значне скорочення прибутку від реалізації продукції, яке становить 2595 тис. грн або 54,04%. Внаслідок скорочення прибутку від реалізації продукції її рентабельність

скоротилася на 18,61 коп. або 62,94%.

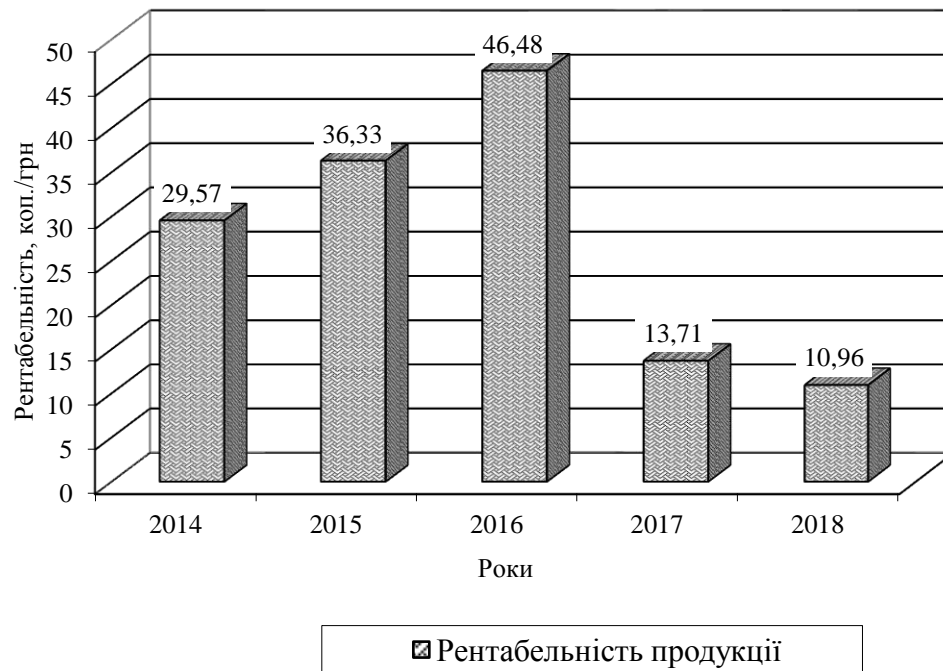

Рис. 5. Динаміка рентабельності продукції філії «Стрийський вагоноремонтний завод» ПАТ «Укрзалізниця», у % до 2014 року

У відповідності до запропонованої методики визначення рівня інвайронментальної безпеки промислових підприємств було виконано розрахунки відповідного інтегрального показника й оцінено поточний стан забезпечення інвайронментальної безпеки на підприємстві, а саме визначено: комплексний показник оцінки економічної складової; комплексний показник оцінки екологічної складової; комплексний показник оцінки соціальної складової; інтегральний показник оцінки рівня інвайронментальної безпеки підприємства (рис. 6).

У відповідності до розробленої шкали порогових значень інтегрального показника оцінки рівня інвайронментальної безпеки поточний рівень забезпечення інвайронментальної безпеки філії «Стрийський вагоноремонтний завод» ПАТ «Укрзалізниця» знаходиться на найнижчому рівні: підходи щодо управління інвайронментальною безпекою на підприємстві мають формальний характер (керівництво підприємства не приділяє достатньої уваги питанням забезпечення

інвайронментальної безпеки).

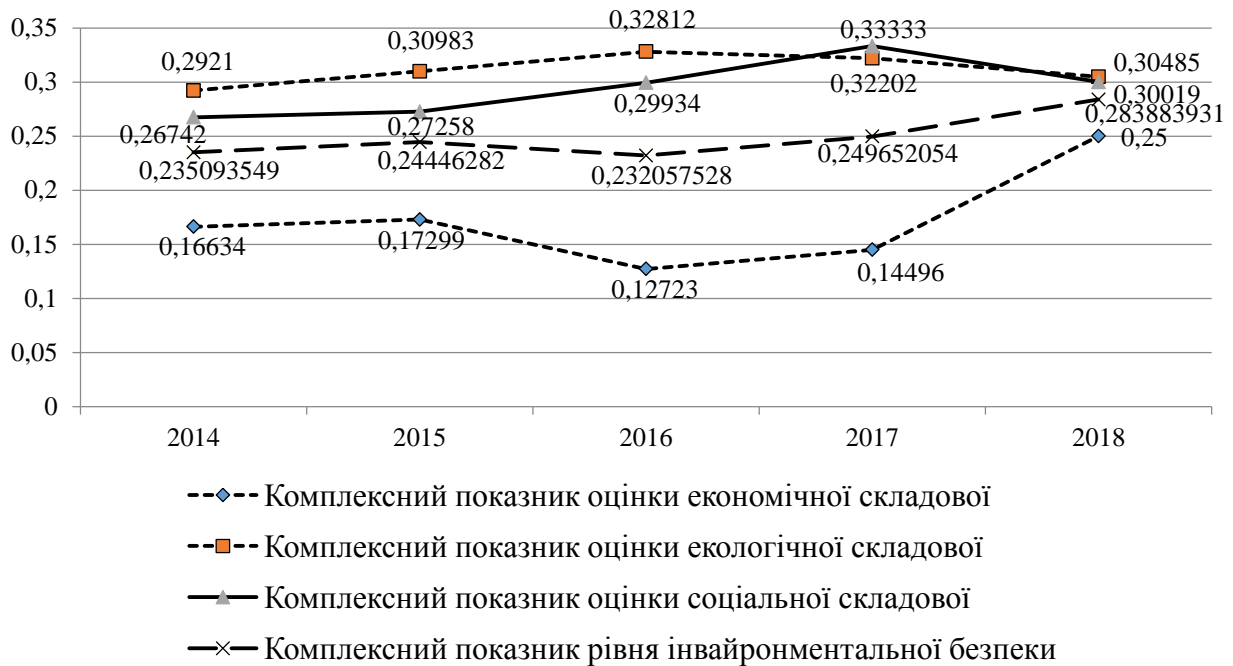

Рис. 6. Графічна інтерпретація оцінки рівня інвайронментальної безпеки філії «Стрийський вагоноремонтний завод» ПАТ «Укрзалізниця»

Результати аналізу господарської діяльності філії «Дарницький вагоноремонтний завод» ПАТ «Укрзалізниця» висвітлено на рис. 7-8.

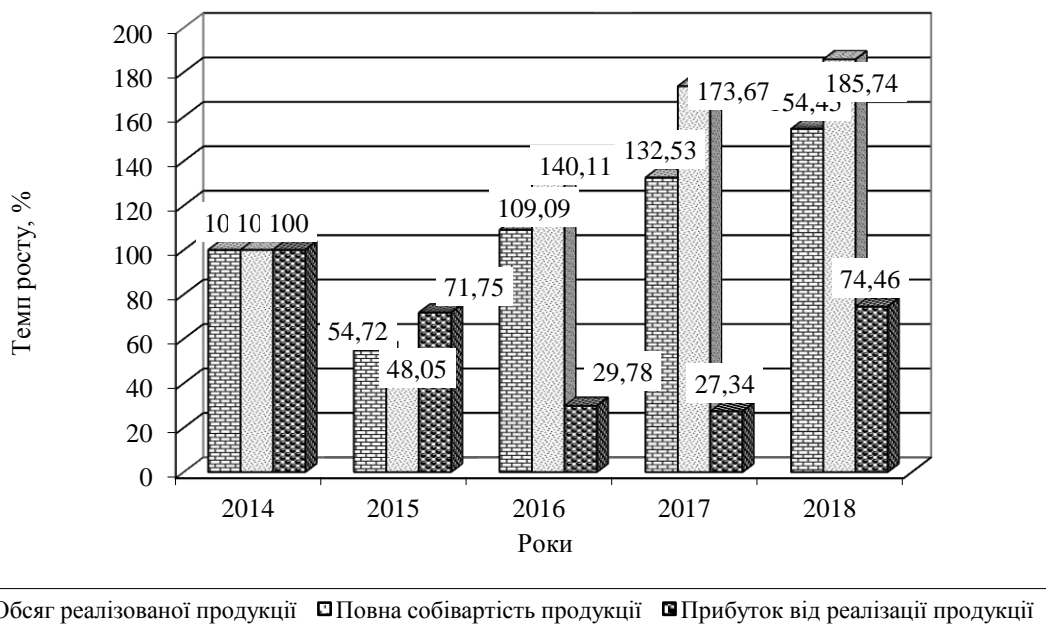

Рис. 7. Динаміка основних економічних показників господарської діяльності

філії «Дарницький вагоноремонтний завод» ПАТ «Укрзалізниця», у %-х

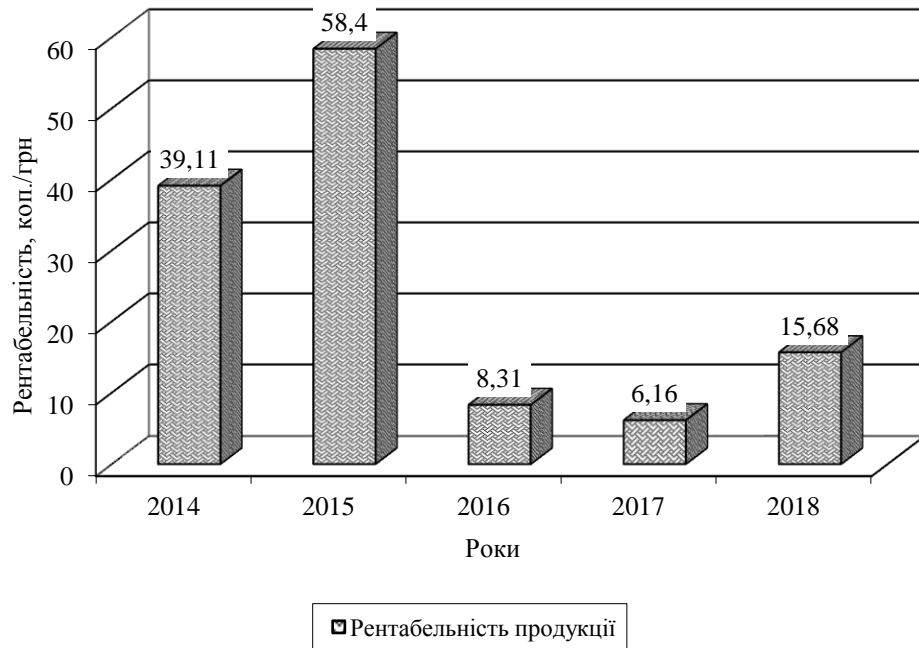

Рис. 8. Динаміка рентабельності продукції філії «Дарницький вагоноремонтний завод» ПАТ «Укрзалізниця», у % до 2014 року

За результатами аналізу економічних показників господарської діяльності філії «Дарницький вагоноремонтний завод» ПАТ «Укрзалізниця» у 2014-2018 роках виявлено наступні зміни: обсяг товарної продукції виріс на 36403 тис. грн або 271,97%; обсяг реалізованої продукції збільшився на 9783 тис. грн або 85,74%; повна собівартість реалізованої продукції зросла на 3895 тис. грн або 23,98%.

Випереджаючі темпи росту обсягу витрат на виробництво продукції у порівнянні з темпами росту обсягу реалізованої продукції обумовили значне скорочення прибутку від реалізації продукції, яке становить 1140 тис. грн або 25,54%. Внаслідок скорочення прибутку від реалізації продукції її рентабельність скоротилася на 23,43 коп. або 59,91%.

У відповідності до запропонованої методики визначення рівня інвайронментальної безпеки промислових підприємств було виконано розрахунки

відповідного інтегрального показника й оцінено поточний стан забезпечення інвайронментальної безпеки на підприємстві, а саме визначено: комплексний показник оцінки економічної складової; комплексний показник оцінки екологічної складової; комплексний показник оцінки соціальної складової; інтегральний показник оцінки рівня інвайронментальної безпеки підприємства (рис. 9).

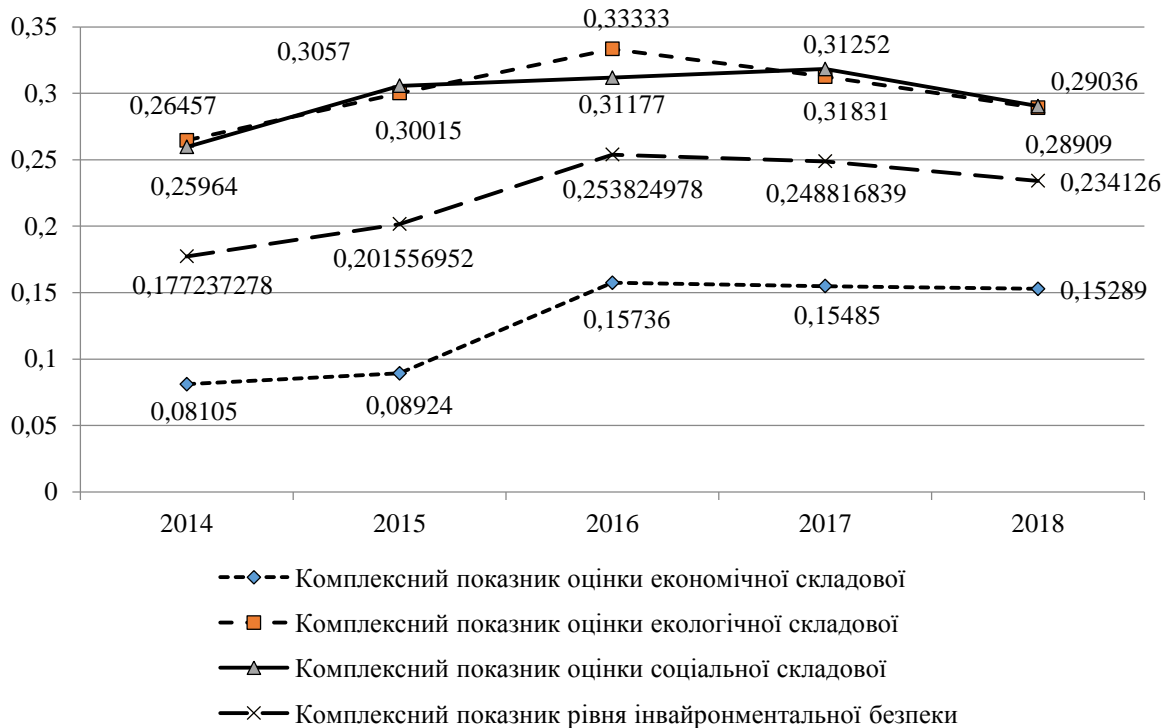

Рис. 9. Графічна інтерпретація оцінки рівня інвайронментальної безпеки філії «Дарницький вагоноремонтний завод» ПАТ «Укрзалізниця»

У відповідності до розробленої шкали порогових значень інтегрального показника оцінки рівня інвайронментальної безпеки поточний рівень забезпечення інвайронментальної безпеки філії «Дарницький вагоноремонтний завод» ПАТ «Укрзалізниця» знаходиться на найнижчому рівні: підходи щодо управління інвайронментальною безпекою на підприємстві мають формальний характер (керівництво підприємства не приділяє достатньої уваги питанням забезпечення інвайронментальної безпеки).

Виходячи з установлених критеріальних порогових значень досліджуваного показника, можемо зробити наступний висновок: для всіх підприємств характерна неналежна увага до питань забезпечення інвайронментальної безпеки, що негативно впливає на ефективність функціонування підприємств у цілому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Мащенко М. А. Теоретичне обґрунтування сутності економічної категорії «Інвайронментальна безпека». *Вісник економіки транспорту та промисловості*, 2017. № 60. С. 49–55.
2. Мащенко М.А., Литвиненко А.В. Визначення пріоритетів інвайронментальної безпеки України. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2018. № 61. С. 47–53.
3. Мащенко М.А. Особливості реалізації інвайронментальної безпеки України. *Управління розвитком*. 2018. № 2. С. 64–68.
4. Мащенко М. А. Забезпечення інвайронментальної безпеки підприємства. *Інноваційна економіка*. 2018. №7–8. С. 86–90.
5. Мащенко М. А. Стратегія управління інвайронментальною безпекою підприємства. *Сталий розвиток економіки*. 2018. №4(41). С. 114–120.
6. Мащенко М. А. Сутність та необхідність регулювання інвайронментальної безпеки промислового підприємства. *Економічний дискурс*. 2018. №4. С. 90–97.